

ΦΛΟΡΙΝ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ

ΚΝΕ/ΕΙΕ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ - ΤΣΙΓΚΡΗΛΑ

Ιστορικό Αρχείο Ι.Ε.Ε.Ε.

**Κωνσταντίνος Μουρούζης
(1821-1867)**

ένας απόγονος των Φαναριωτών

Ανάτυπο από τον Τόμο
«ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΡΑΛΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» (ΑΡ. 10)

Αθήνα 1996

Κωνσταντίνος Μουρούζης (1821-1867), ένας απόγονος των Φαναριωτών

Στο τέλος του βιβλίου μου “Étude généalogique sur la famille Mourouzi”, που κυκλοφόρησε το 1987 στη σειρά των δημοσιευμάτων του ΙΝΕ/ΕΙΕ “Τετράδια Εργασία”, μνημόνευα την ύπαρξη ανέκδοτου αρχαιακού υλικού σχετικού με την οικογένεια αυτήν σε αρχεία των Αθηνών και της Ρουμανίας.

Πλούσιο τμήμα του υλικού αυτού φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος. Οι τρεις φάκελοι, καθώς και ένα επιστολάριο και ένα ημερολόγιο του υλικού τούτου, αποτελούν σημαντική πηγή εμπλουτισμού των γνώσεών μας για το βίο και την δραστηριότητα μελών της οικογένειας, πηγή την οποία ευελπιστώ να αξιοποιήσω σε μία ελληνική έκδοση της γενεαλογίας Μουρούζη.

Σ’ αυτό το σημείο θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον κύριο Διονύσιο Μινώτο, διευθυντή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, καθώς και την κυρία Μαρία Μινώτου, επιμελήτρια του Μουσείου, τόσο για την ευγενική παραχώρηση του αρχείου προς έρευνα, όσο και επειδή μου σύστησαν για την επεξεργασία του υλικού την επιστημονική συνεργάτιδα του Μουσείου κυρία Μαρία Παπαναστασίου - Τσίγκρηλα, με την οποία και συνυπογράφω το παρόν κείμενο σχετικά με το βίο του Κωνσταντίνου Μουρούζη.

Στον παρόντα τόμο η ανακοίνωσή μας έχει ως επίμετρο οκτώ *in extenso* έγγραφα, δύο ελληνικά, σε μεταγραφή της Μαρίας Παπαναστασίου, και έξι γαλλικά, σε μεταγραφή της Georgeta Penelea - Filitti και της Ρίκας Στάντζου, σημαντικά για τις άγνωστες πτυχές που φωτίζουν τις δραστηριότητες του Μουρούζη, τόσο στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος όσο και στη Γαλλία και Ρουμανία. Οι πρώτες τρεις επιστολές φυλάσσονται στο Fonds Μουρούζη του Αρχείου Ζαΐμη¹ στην κατοχή της επώνυ-

---

1. Βλ. Documents gréco roumains. Le fonds Mourouzi d’ Athènes. Volume

μης οικογένειας - και τα υπόλοιπα στο Ιστορικό Αρχείο της Ι.Ε.Ε.Ε. (δωρεά Ζωής Ι. Μαζαράκη - Αινιάν). Παρουσιάζουμε επίσης και φωτογραφίες εγγράφων γύρω από την προσωπικότητα του Κωνσταντίνου.

Φ.Μ.

Προσωπογραφία (άγνωστου ζωγράφου) του Κωνσταντίνου Μουρούζη. Συλλογή Μαρίας Ρώμα (Ζάκυνθος). Φώτο Χρ. Σουρμπής.

Ο Κωνσταντίνος Μουρούζης² ανήκε σε μια από τις πιο γνωστές

présenté par les soins de Florin Marinescu. Georgeta Penelea Filitti. Anna Tabaki. Συνέκδοση Centre de Recherche Néohelléniques - Institut d'histoire "N. Iorga", Αθήνα Βουκουρέστι 1991, αρ. 403, 404, 405. Θα δημοσιευθούν in extenso και στον δεύτερο τόμο του έργου, το οποίο επιμελείται η ίδια ομάδα ερευνητών.

2. Εκφράζουμε εδώ τις θερμές μας ευχαριστίες προς τον κ. Γ. Δ. Δημακόπουλο για τις χρήσιμες υποδείξεις και τις πολύτιμες πληροφορίες που

φαναριώτικες οικογένειες, Τραπεζουντιακής καταγωγής³ Οι πρόγονοί του έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πολιτική, οικονομική και πνευματική ζωή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά το 1774, αλλά και των ρουμανικών πριγκιπάτων, της Μολδαβίας και της Βλαχίας, όπου ο Κωνσταντίνος (;-1788) και ο γιος του Αλέξανδρος (;-1816) κατέλαβαν το μεγαλύτερο αξίωμα στο οποίο μπορούσε να φτάσει ένας αξιωματούχος της Αυτοκρατορίας, εκείνο του ηγεμόνα αυτών.

Ο γιος του τελευταίου, Κωνσταντίνος, παντρεμένος με τη Ραλλού Μαυροκορδάτου, ήταν ένας από τους μάρτυρες της Ελληνικής Επανάστασης. Υπήρξε γνώστης των προετοιμασιών που πραγματοποιούσε η Φιλική Εταιρεία, πιθανόν από το 1819, έτος που εξορίστηκε στη Μυτιλήνη. Στις 23 ή 24 Φεβρουαρίου 1821, πριν το μεγάλο ξεσηκωμό, διορίστηκε Μέγας Δραγομάνος, θέση στην οποία παρέμεινε 40 ημέρες, επειδή έπεσε θύμα της απόφασης του Σουλτάνου να εκδικηθεί τους πιο επιφανείς Έλληνες με επικεφαλής τον Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄ Στις 4 Απριλίου 1821 ο Κωνσταντίνος αποκεφαλίσθηκε παρουσία του ίδιου του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄⁴

Μετά τη δολοφονία του Μεγάλου Δραγομάνου, ο Σουλτάνος αποφάσισε να τιμωρήσει - με αφανισμό - όλα τα άλλα μέλη της οικογένειας Μουρούζη που ήταν φυλακισμένα τότε στην Κωνσταντινούπολη, ή, όπως υπήρξε η περίπτωση της Ραλλούς, προφανώς και των παιδιών της, διωκόμενα.

Η Ραλλού με τα επτά παιδιά της - Αλέξανδρο, Δημήτριο, Ιωάννη, Παναγιώτη, Ζωή, Ευφροσύνη και Μαρία - και εγκυμονούσα τον Κωνσταντίνο καταφέρνει να διαφύγει κάτω από μη εξακριβωμένες συνθήκες⁵ στην Οδησό.

μας παραχώρησε για τον εμπλουτισμό της παρούσας ανακοίνωσης.

3. Βλ. Marinescu, *Étude...* σσ. 25-26, όπου και η βιβλιογραφία. Για την περίοδο που κάνουν την εμφάνισή τους στην πολιτικό-οικονομική σκηνή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας τα πρώτα μέλη της βλ. Φλοφίν Μαρινέσκου, "Πλαστές φαναριώτικες γενεαλογίες: Μουρούζη και Υψηλάντη", στα *Πρακτικά του Α΄ Πανελληνίου Συμποσίου γενεαλογικής και εραλδικής επιστήμης*. Αθήνα 1986, Αθήνα 1990, σελ. 133-140.
4. Marinescu, *Étude...* σελ. 81, όπου και διάφορες εκδοχές σχετικά με την αιτία - πρόσχημα της τιμωρίας του.
5. Ο.π., σελ. 94 όπου και λεπτομέρειες της διάσωσης. Σίγουρη υπήρξε η

Σπουδές - Επαγγελματική κατάρτιση και εξέλιξη

Πληροφορίες για τις σπουδές του διαθέτουμε μόνο από το 1827 Δεν ξέρουμε ποιός ήταν οικοδιδάσκαλός του. Μας είναι γνωστή μόνο η φροντίδα της μητέρας του Ραλλούς, το 1828, για να εξασφαλίσουν τα άλλα δύο αδέρφια του (Αλέξανδρος και Δημήτριος), ένα δάσκαλο για να μη χάνει ο Κωνσταντίνος το χρόνο του⁸

Το 1837, 16 χρονών, συνοδευόμενος από τον Viollier, πήγε στο Παρίσι, όπου ο μεγαλύτερος αδελφός του Δημήτριος τον σύστησε στο γνωστό καθηγητή Eugene Geuzez, που είχε αντικαταστήσει το Villemain στο College de France, με σκοπό την εισαγωγή του σ' ένα από τα καλύτερα ιδρύματα του Παρισιού για να τελειώσει τις γυμνασιακές του σπουδές και έπειτα να παρακολουθήσει νομικά⁹.

Ο Geuzez ανέλαβε πράγματι την καθοδήγηση του Κωνσταντίνου, τον οποίο θεωρούσε πολύ έξυπνο και στις 15 Αυγούστου έγραψε στο Δημήτριο ότι ο νεαρός έχει ήδη κάνει σημαντικές προόδους. Απ' αυτή την επιστολή¹⁰ μαθαίνουμε και τους καθηγητές του Υπεύθυνος για τις σπουδές του Κ. Μ. είναι ο Barbet, "un homme des temps antiques et d'une admirable probité" Ο καθηγητής του για τα Ελληνικά δεν ήταν άλλος από το γνωστό λόγιο Κωνσταντίνο Νικολόπουλο, προστατευόμενο των Μουρούζηδων, τον οποίο ο Geuzez σκιαγράφησε γραφικά. Τέλος, για τα Λατινικά - κατά μεταγενέστερη επιστολή του Geuzez προς τον Δημήτριο¹¹ - είχε ως καθηγητή τον Lefy. Άλλος δάσκαλος για τα Μαθηματικά βοηθούσε τον Κωνσταντίνο μόνο στην περίοδο των διακοπών για να μπορέσει να παρακολουθήσει τα μαθήματα του κολεγίου, αλλά ο Geuzez δεν τον αναφέρει ονομαστικά. Δεν έχουμε πληροφορίες εάν παρακολούθησε τελικά και νομικά. Γεγονός είναι ότι το 1841 είναι μαθητής στη Ναυτική Σχολή της Βρέστης, απ' όπου στις 26 Αυγούστου έλαβε άδεια για να πάει σε συγγενείς του στο Παρίσι¹²

8. Βλ. Les Archives Mourouzi έγγραφο αρ. 318 της 11 Οκτωβρίου 1837

9. Les Archives Mourouzi, έγγραφο αρ. 403, ante 15 Αυγούστου 1837. In extenso αρ. 1.

10. Les Archives Mourouzi, έγγραφο αρ. 404. In extenso αρ. 2.

11. Les Archives Mourouzi, έγγραφο αρ. 405. In extenso αρ. 3.

12. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

Προσωπογραφία του Κωνσταντίνου Μ. της περιόδου της αποπεράτωσης των στρατιωτικών σπουδών από την γαλλίδα ζωγράφο Hermine Muel. Φώτο Κ. Μανώλης.

Την 1η Σεπτεμβρίου 1841 ο Κωνσταντίνος ζήτησε από τον Andrea de Nerval, Διοικητή της Ναυτικής Σχολής, μία συστατική επιστολή ώστε να μπορέσει να τοποθετηθεί επί του “Reine Blanche” Την πληροφορία αυτή αντλούμε από την απάντηση - της 21 Σεπτεμβρίου του Διοικητή, ο οποίος μάλιστα του σημειώνει ότι γι’ αυτό το θέμα τον είχε παρακαλέσει και ο Geruzez¹³

Την 1η Οκτωβρίου του ίδιου έτους καταγράφεται ως Δόκιμος, επί γαλλικού πλοίου, της μοίρας της Βρέστης. Στις 15 Οκτωβρίου 1841 ο ναύαρχος Duperré, Υπουργός Ναυτικών και Αποικιών, ενημέρωσε τον Κωλέττη, Πρέσβη της Ελλάδος στο Παρίσι, ότι ο νεαρός Μουρούζης θα επιβιβασθεί σε πολεμικά πλοίο ως Δόκιμος β’ τάξης¹⁴ Στο Ιστορικό

13. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

14. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

Αρχείο σώζεται η διαταγή (1η Δεκεμβρίου 1841) - που υπογράφηκε υπό του πλοίου “Le Suffren” -του ναύρχου Διοικητή της Ναυτικής Περιφέρειας της Βρέστης, προς τον Κωνσταντίνο Μουρούζη, Δόκιμο της β΄ τάξης, να επιβιβασθεί στο πλοίο “L’Iena” (κυβερνήτης Turpin)¹⁵

Στις 8 Φεβρουαρίου 1843, ο Υποδιοικητής της Βρέστης διέταξε τον Κωνσταντίνο Μ. να αποβιβασθεί από τον πάρωνα “Le Zebre” και να επιβιβασθεί στη φρεγάτα “Calypso” (πλοίαρχος Dubourdien)¹⁶.

Στις 20 Μαΐου 1843, ο προστάτης του καθηγητής E. Geruzez έγραψε στη Ραλλού Μουρούζη, καθησυχάζοντάς την, επειδή είχε πολύ καιρό να πάρει νέα από το γιο της, τον οποίο φροντίδες εξ αιτίας γυμνασίων οδήγησαν στο να παραμελεί την αλληλογραφία του. Ο Κωνσταντίνος Μ. σύμφωνα με τα όσα αναφέρει ο καθηγητής, είχε αναχωρήσει από την Βρέστη, τις πρώτες μέρες του Απριλίου επί του “Calypso”, φρεγάτας που θα μετέφερε - μετά από μακρινό ταξίδι - στη Γουαδελούπη το ποσό των 5 εκατομμυρίων /φράγκων/ προς τις αρχές της αποικίας. Ο Κ. Μ. σύμφωνα με τις πληροφορίες του Geruzez, συνέχισε να χαιρεί εκτίμησης στο Ναυτικό. Μετά τη θητεία του στη Σχολή είχε την ελπίδα να καταλάβει μια τιμητική θέση στο Ελληνικό Ναυτικό¹⁷

Ένα μήνα αργότερα, ένα εμπορικό πλοίο μετέφερε μαζί με το φορτίο του και ένα γράμμα του Κωνσταντίνου Μ. προς τη μητέρα του Ραλλού, η οποία βρισκόταν στο Ιάσι, σταλμένο από το Port au Prince (Αϊτή) στις 23 Ιουνίου 1843¹⁸ Σύμφωνα με το γράμμα αυτό, 32 ημέρες μετά την αναχώρησή τους από τη Βρέστη έφθασε στη Γουαδελούπη και συγκεκριμένα στη Basse Terre, λιμάνι και διοικητικό κέντρο του νησιού. Η Μαρτινίκα και το Σάντο Δομίγκο είναι οι επόμενες στάσεις του πλοίου “Calypso” Οι ταραχές που ξέσπασαν στην τελευταία πόλη, τον κάνουν να είναι διστακτικός ως προς την ημερομηνία επιστροφής στη Βρέστη (Σεπτέμβριο ή Οκτώβριο 1843).

Ένα χρόνο αργότερα, στις 3 Δεκεμβρίου 1844¹⁹, Δόκιμος Α τάξης, έλαβε την άδεια να μεταβεί στο Παρίσι, άγνωστο για ποιούς λόγους. Ως

15. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

16. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. In extenso αρ. 4.

17. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. In extenso αρ. 4.

18. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. In extenso αρ. 5.

19. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

Port de
l'Étr.

MARINE ROYALE

STATION DU LEVANT.

Mois de

Avril 1845

Sur la Demande de M^{le} le Ministre de France -
Le Centre, Amiral commandant la Station du Levant,

Ordonne à Monsieur Morsault

Officier de la Marine de 1re Classe

de embarquer sur la frigate la Minerve

commandée par M^{le} le Capitaine Rolland

capitaine de Vaisseau, pour y remplir les

fonctions de son grade

de première classe sur sa destination à

la mer Noire et l'Asie, et sur la liste

de complément de la Marine

Minerve, Avril, le 1er Avril 1845

L. C. Amiral, Com^{mandant}

de la Station du Levant,

insigne et signature
de M^{le} le Capitaine

G. Rolland

Rolland

insigne et signature
de M^{le} le Capitaine
de Vaisseau
Rolland

Έγγραφο του αντιναύαρχου Τυρπίν προς τον Κωνσταντίνο Μ. με ημερομηνία Απρίλιος 1845. Ιστορικό Αρχείο φάκελος 3. Φώτο Κ. Μανώλης.

Δόκιμο Α τάξης τον συναντάμε την 1η Απριλίου 1845²⁰ στον Πειραιά. Εκεί λαμβάνει από τον αντιναύαρχο Τυρπίν, Διοικητή του Station du Levant, τη διαταγή να επιβιβασθεί στη φρεγάτα "Minerve" υπό τον πλοίαρχο Rolland.

Στις 8 Φεβρουαρίου 1846 (,) ο αντιναύαρχος Υφυπουργός Ναυτικών και Αποικιών, ενέκρινε στον Κωνσταντίνο Μ., ο οποίος διέμενε στο Παρίσι, (οδός des Beaux Arts 13), παράταση αδειάς τριών μηνών για να δει την οικογένειά του στην Ελλάδα²¹

20. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

21. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. Δεν ξέρουμε ποία μέλη της οικογένειάς του μπορούσαν να βρισκονται εκείνη την εποχή στην Ελλάδα. Ως γνωστόν η μητέρα του Ραλλού ήλθε στην Ελλάδα το 1847. Βλ. •Les Archives Μουρουζι, έγγραφο αρ. 446, ενώ την Ελένη Μαυρομιχάλη γνωρίζει πολλά χρόνια αργότερα.

Πιστοποιητικό
 εγγραφής του
 Κωνσταντίνου Μ.
 στο Δήμο του συ-
 νοικισμού Θρα-
 κοβουλγάρων και
 Σέρβων με ημε-
 ρομηνία 12 Ια-
 νοουαρίου 1852. Ι-
 στορικό Αρχείο,
 φάκελος 3. Φώτο
 Κ. Μανώλης.

Ύστερα από την επιθυμία του να σταματήσει να υπηρετεί στο Γαλλικό Ναυτικό, ο αντιναύαρχος Turpin τον διέταξε (25 Φεβρουαρίου 1846) να αποβιβασθεί από τη φρεγάτα "La Minerve" υπό τον πλοίαρχο De Rosamel²² Συγκινημένος ο ίδιος ο Turpin, του στέλνει στις 5 Μαΐου ένα γράμμα πολύ κολακευτικό, που μας παρέχει και την πληροφορία ότι στο εξής ο Κ. Μ. θα υπηρετεί στο Βασιλικό Ναυτικό της Ελλάδος²³

Γι' αυτό το λόγο είχε συσταθεί - τον Ιούνιο 1846 - όπως τον πληροφορήσε ο Κ. Κανάρης, Υπουργός των Ναυτικών, τριμελής επιτροπή για να εξετάσει αν έχει τα απαιτούμενα προσόντα²⁴

Ο πρώτος βαθμός που έλαβε είναι του (υπεράριθμου) σημαιοφόρου

22. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. In extenso αρ. 6.

23. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.

24. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. Το έγγραφο φέρει την ημερομηνία 4 Ιουνίου.

(21 Σεπτεμβρίου 1846)· τοποθετήθηκε δε στην κορβέτα “Λουδοβίκος”, α· εκπαιδευτής του πληρώματος²⁵

Στις 14 Φεβρουαρίου 1847 ως σημαιοφόρος τοποθετήθηκε τρίτος αξιωματικός του βασιλικού ατμοκινήτου “Όθων”²⁶ και στις 18 Σεπτεμβρίου 1849 προβιβάσθηκε σε υποπλοίαρχο²⁷ Στη συνέχεια ονομάσθηκε υποπλοίαρχος Α΄ τάξης²⁸ Στις 5 Μαρτίου 1859, προβιβάσθηκε σε πλωτάρχη²⁹ και στις 2 Απριλίου 1873 σε αντιπλοίαρχο. Συγχρόνως αποστρατεύθηκε κατ’ αίτησίν του “δι’ αρχαιότητα υπηρεσίας” και έλαβε μηνιαία σύνταξη 198.400 δραχ.³⁰

Στην υπηρεσία του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού

Το 1851 ο Κωνσταντίνος ονομάστηκε από το βασιλιά διαγγελεύς του³¹, ενώ στις 5 Μαρτίου 1859, υπασπιστής του³². Συνοδεύοντας το

-
25. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. βλ. και το φύλλο (σελ 25) της επετηρίδας των αξιωματικών /του 1872/ που τον αφορά, το οποίο σώζεται στην ίδια συλλογή. Την ίδια χρονιά, στις 10 Δεκεμβρίου, δια της υπ’ αριθμ. 5597 διαταγής του Υπουργείου των Ναυτικών μετέβη στον Πόρο για να προσδιορίσει την τοποθεσία του πυροβολοστασίου που πρόκειται να κατασκευασθεί - Βλ. το ίδιο φύλλο.
26. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3.
27. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αρ. 35 (13 Οκτωβρίου 1849) σελ. 155.
28. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3, έγγραφο με ημερομηνία 5 Ιουνίου 1856.
29. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αρ. 10 (20 Μαρτίου 1859) σελ. 87.
30. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αρ. 27 (23 Ιουνίου 1873), σελ. 182. Επισημαίνουμε εδώ, σε σχέση με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες και την πληροφορία που αντλούμε από το φύλλο της Επετηρίδας των αξιωματικών ότι την 1η Μαρτίου 1868 διορίστηκε μέλος της γνωμοδοτικής επιτροπής “προς εκλογήν και σύνταξιν κανονισμού των γυμνασίων του Ναυτικού Πυροβολικού και της τακτικής των ελικοφόρων πλοίων, και προς γνωμοδότησιν επί ζητημάτων αφορώντων όλως την Ναυτικήν Υπηρεσίαν” Η επιτροπή αυτή συστάθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 1867 και διαλύθηκε στις 30 Ιανουαρίου 1873 - Βλ. το βασιλικό διάταγμα περί συστάσεως στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αρ. 6 (26 Ιανουαρίου 1868), σελ. 40 και περί διαλύσεως στο φύλλο 11 (17 Απριλίου 1873), σελ. 86.
31. Βλ. “Εθνοφύλαξ”, αρ. 3392 της 18 Φεβρουαρίου 1876.
32. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 3. Ως διαγγελεύς, ο Κωνσταντίνος υπήρξε “εκ

βασιλιά πραγματοποιήσει πολλά ταξίδια στην Ευρώπη, π.χ. στη Βιέννη, και στο Κάρολσπαδ³³ Παρ' όλο που "είχε καταντήσει να μην μιλάει ποτέ με τους βασιλείς περί των πραγμάτων του τόπου"³⁴, λόγω των διαφορετικών απόψεων, εν τούτοις τους συνοδεύει στις 12 Οκτωβρίου 1862 στο Μόναχο, ενώ μερικές μέρες αργότερα, βρισκόμενος στο Ζβόριστε της Μολδαβίας γνωστοποίησε στη σύζυγό του Ελένη ότι έχει σκοπό να μεταβεί να τους δει εκεί "όπου ευρίσκονται εις την δυστυχίαν"³⁵

Άλλες δραστηριότητες

Όπως και πολλοί άλλοι γόνοι Φαναριωτών, ο Κωνσταντίνος Μουρούζης έδειξε ενδιαφέρον για την οικονομική ζωή του ελληνικού κράτους. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από την ανάγνωση του Γ' καταλόγου των μετόχων που γράφτηκαν μεταξύ 3 και 20 Δεκεμβρίου 1849 στην "Εταιρεία Ελληνικών Εμπορικών Ατμοπλοίων και Διορύξεως του Πορθμού του Ευρίπου", ο Κωνσταντίνος Μ. κατείχε τη δεύτερη θέση ως προς τον αριθμό των μετοχών (20) μετά τον F. D. Mimont³⁶

των ωραιότερων και ευφυστέρων αυλικών και των ανδρών τους οποίους και δια την ατομικήν των αξίων υπεδείκνυνεν η πρώτη δυναστεία" βλ. Γ. Β. Τσοκόπουλος "Παλαιαί Αθήναι. Η Βασίλισσα Αμαλία", Αθήνα 1904, σελ. 152. Πολύ εμφανίσιμο, αρκετά καλλιεργημένο και ασχολούμενο με αρχαία μνημεία και επιγραφές της Αττικής, τον περιγράφει και ο Γάλλος περιηγητής Γκράσσε - βλ. Δ. Γατόπουλος, "Η ιστορία της Αθηναϊκής κοινωνίας", Αθήνα 1942, σ. 43.

33. Βλ. το γράμμα του προς την Ελένη, με ημερομηνία 23 Ιουνίου 1856 (;) στο Επιστολόγιο που σώζεται στο Ιστορικό Αρχείο, αρ. 63.

34. Βλ. το γράμμα αρ. 37 στην ίδια συλλογή.

35. Βλ. το ίδιο γράμμα. Είτε ένεκα των περιουσιακών εκκρεμοτήτων είτε για οικογενειακούς λόγους, ο Κωνσταντίνος, όπως διαφαίνεται από την αλληλογραφία του, ταξίδευε συχνά στη Ρουμανία, όπως λ.χ. το 1845, το 1857, το 1862, το 1863, το 1867-1869, κυρίως στο Ζβόριστε, στη Μολδαβία, όπου ήταν εγκατεστημένος ο αδελφός του, Αλέξανδρος, και στο Μοσσία Μάρε, στη Βλαχία, όπου κατείχε ο ίδιος κτήμα. Το 1862 μάλιστα ετέθη θέμα μακράς παραμονής του στη Ρουμανία. Έγραφε χαρακτηριστικά στην Ελένη Μαυρομιχάλη: "Εγώ όμως φιλλάτη δια πολλούς λόγους νομίζω κατάλληλον να έλθομεν πλησίον του αδελφού μου δια ολίγα έτη" βλ. έγγραφο in extenso αρ. 7

36. Κωνσταντίνος Παπαθανασόπουλος, Ελληνική εμπορική ναυτιλία (1833-

Στο ίδιο πνεύμα εντάσσεται και η από μέρους του αγορά: 10 μετοχών της Εθνικής της Ελλάδος Τραπέζης, 170 μετοχών της Ελληνικής Μεταλλευτικής Εταιρίας³⁷, 75 μετοχών της Ασφαλιστική Εταιρίας “Ο Φοίνιξ”, 252 μετοχών της Ναυτικής Τραπέζης “Ο Αρχάγγελος”, 75 μετοχών της Ναυτικής Τραπέζης “Αλκυών” και μια απόδειξη πληρωμής της Σαμιακής Μεταλλευτικής Εταιρίας. Τέλος, στην κινητή του περιουσία περιλαμβάνονταν τρεις αποδείξεις πληρωμής συνδρομής προς την “επί της ανεγέρσεως του εν Αθήναις Θεάτρου Εταιρία”³⁸

Πολύ ενημερωμένος έδειχνε ο Κωνσταντίνος Μ. σχετικά με την ανθούσα κατάσταση της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας³⁹, συνιστώντας και στον αδελφό του Αλέξανδρο (κάτοικο Μολδαβίας), να πραγματοποιήσει σχετικές επενδύσεις.

Τέλος, από ένα γράμμα της Μαρίας Σολλοχούμπ προς τον Αλέξανδρο Μουρούζη, της 10/22 Αυγούστου 1871, σταλμένο από το Κάρλομπαδ, μαθαίνουμε ότι ο Κωνσταντίνος Μ. διηύθυνε μία εταιρία για την κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών στη Βεσσαραβία⁴⁰

Επισημαίνουμε ακόμα σε σχέση με τις υπόλοιπες δραστηριότητες του Κ. Μ. και τα εξής: α) την εκλογή του ως μέλους της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας στις 8 Φεβρουαρίου 1860, χωρίς να ξέρουμε το λόγο (είτε

1856), Αθήνα 1983, σ. 138.

37. Επ.σημαίνουμε ότι ο Κωνσταντίνος ήταν αντιπρόσωπος της Ελληνικής Μεταλλευτικής Εταιρίας και μ’ αυτήν την ιδιότητα συμμετείχε και στο Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρίας “Τα Μεταλλουργεία του Λαυρίου”, που ιδρύθηκε στις 12 Μαρτίου 1873 βλ. “Αιών”, αρ. φύλλου 2889 της ίδιας μέρας πρβλ. Γεώργιος Αναστασόπουλος, “Ιστορία της Ελληνικής Βιομηχανίας 1840-1940”, τόμος Α (1840-1884), Αθήνα, Χ.Χ., σελ. 265.
38. Βλ. το αντίγραφο απογραφής της περιουσίας του αποβιώσαντος Κωνσταντίνου Μουρούζη, με ημερομηνία 1 Μαρτίου 1876, στο Ιστορικό Αρχείο της Ι.Ε.Ε.Ε.
39. Κατά την διάρκεια ενός ταξιδιού στη Σικελία ο Κωνσταντίνος είδε πολλά εμπορικά πλοία, μίλησε με πολλούς πλοίαρχους και πήρε πολλές πληροφορίες για το εμπόριο και την ελληνική ναυτιλία, δίνοντας στον Αλέξανδρο λεπτομέρειες για το κόστος κατασκευής τέτοιων πλοίων στη Σύρα και στο Γαλαξίδι. Βλ. Les Archives Mourouzi, έγγρ. αρ. 606.
40. “Constantin Mourousy est ici, il m’a dit qu’il a été a Jassy après mon départ, a l’entendre il est a le tête de tous les chemins de fer en projets en Bessarabie, pour vu qu’on les commencent et qu’on les achèvent, c’est bien egal qui sera a la tête de ce travail”

χάρη στα πνευματικά του ενδιαφέροντα, είτε ως αναγνώριση των χρηματικών προσφορών προς αυτήν⁴¹). β) Μία ίσως ασυνήθιστη δραστηριότητα, ήταν η προώθηση του αθλήματος της σκοποβολής. Ο Μουρούζης γίνεται πρώτος Πρόεδρος της Εθνικής Εταιρίας της επί σκοπόν βολής⁴² με εθνικές προοπτικές.

Βοήθεια στον αγώνα για την ενοποίηση της Ελλάδος

Γόνος του μεγάλου δραγομάνου που δολοφονήθηκε άγρια από τους Τούρκους, ο Κωνσταντίνος Μ., δεν ήταν μόνο μάρτυρας των γεγονότων που έβαλαν τα θεμέλια για τη σύσταση και επέκταση του ελληνικού κράτους, αλλά και συνέβαλε άμεσα⁴³

Όταν το 1854 επαναστάτησαν η Θεσσαλία και η Ήπειρος, με την πίστη ότι μπορεί να απελευθερωθούν και να συνεχισθεί το έργο που διακόπηκε το 1832, ο τότε διαγγελέας Κ. Μ., με τη βοήθεια της αδελφής του Μαρίας⁴⁴, όπλισε με δικά του έξοδα ένα σώμα ιππικού και το έστειλε στην Ήπειρο. Αν κάτι τον εμπόδισε να τεθεί επικεφαλής του σώματος⁴⁵, αυτό ήταν το αξίωμά του, όπως γράφει η εφημερίδα “Εθνοφύλαξ”, της 18 Φεβρουαρίου 1876. Την ίδια πληροφορία αντλούμε και από άλλες δύο αθηναϊκές εφημερίδες (“Στοά” της 17 Φεβρουαρίου 176 και “Εφημερίς των Συζητήσεων” της 19 Φεβρουαρίου 1876).

---

41. Είναι γνωστό ότι πολλά μέρη της οικογένειας Μουρούζη έγιναν ευεργέτες διαφόρων Ιδρυμάτων Κοινής Ωφελείας, σχολείων, ορφανοτροφείων και άλλων.

42. Πληροφορία Γεωργίου Δ. Δημακόπουλου.

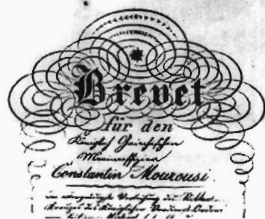
43. Βλ. Les Archives Mourouzi, έγγρ. αρ. 699. Σύμφωνα με τα όσα γράφει ο M. F. Skene στο Wayfaring Sketches among the Greeks and Turks and on the Shores of the Danube, Λονδίνο 1847, σελ. 102, του αποδίδονται τα εξής λόγια: “Δεν θα εγκαταλείψω ποτέ τη χώρα μου, για την οποία πέθανε ο πατέρας μου ενώ η μητέρα μου έκλαψε 20 χρόνια”

44. Βλ. στοιχεία για την Μαρία στο Marinescu, Étude... σελ. 107.

45. Όπως ο αδελφός του Παναγιώτης που πολέμησε στην Κρμαία βλ. στο ίδιο βιβλίο σελ. 104.

Παράσημο που έλαβε ο Κωνσταντίνος Μ. με απόφαση της 22 Μαΐου 1848: (Αργυρούς) Σταυρός των Ιπποτών του Βασιλικού Τάγματος Αξίας του Αγίου Μιχαήλ της Βαυαρίας. Ιστορικό Αρχαίο, φάκελος 3. Φώτο Κ. Μανώλης.

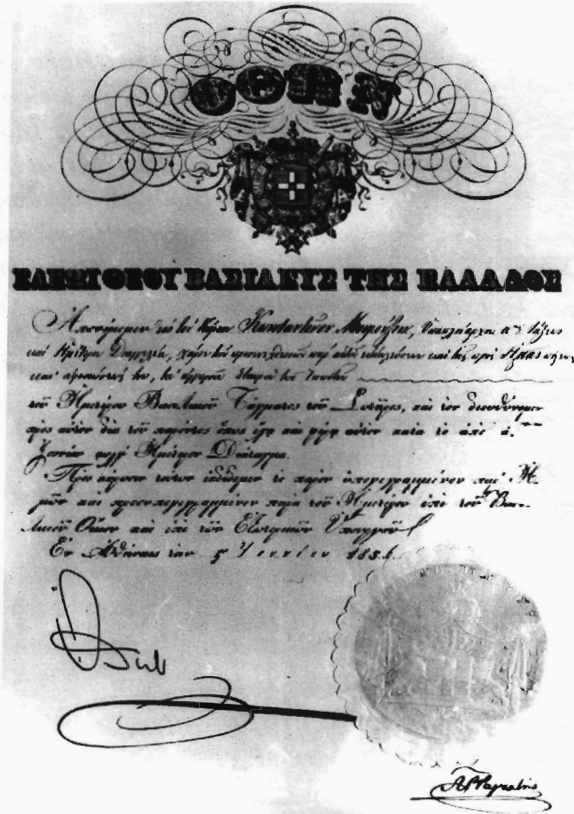
Διακρίσεις

Ο Κ. Κ. Μουρούζης τιμήθηκε με τις ακόλουθες ελληνικές και ξένες διακρίσεις (κατά χρονολογική σειρά):

1. 1848. (Αργυρούς) Σταυρός των Ιπποτών του Βασιλικού Τάγματος Αξίας του Αγίου Μιχαήλ της Βαυαρίας (Ritterkreuz, Koniglichen Bayerischen Verdienst - Orden vom Heiligen Michael, Βασ. Απόφασις 22 Μαΐου 1848)⁴⁶

2. 1851. Σταυρός της Τιμής β' τάξεως του Οικογενειακού Τάγματος Αξίας του Δουκός Πέτρου - Φρειδερίκου - Λουδοβίκου, του Μεγάλου Δουκάτου του Ολδεμβούργου (Ehren - Kleinkreuz, Haus und Verdienst

46. Και τα δύο σώζονται στο Ιστορικό Αρχείο της Ι.Ε.Ε. Εκεί υπάρχει και η κοινοποίηση της παρασημοφορήσής του.

Παράσημο που έλαβε ο Κωνσταντίνος Μ. με απόφαση της 5 Ιουνίου 1856: Αργυρός Σταυρός των Ιπποτών του Ελληνικού Βασιλικού Τάγματος. Ιστορικό αρχείο, φάκελος 3. Φώτο Κ. Μανώλης.

Orden des Herzogs Peter - Friedrich - Ludwig, Oldenburg (Βασ. Διάταγμα της 22 Μαρτίου 1851)⁴⁷

3. 1852. (Χρυσός) Σταυρός των Ιπποτών α΄ τάξεως του Οικογενειακού Τάγματος του Λευκού Ιέρακος του Μεγάλου Δουκάτου της Σαξονίας - Βαϊμάρης - Αϊξεναχ (Ritter erster Klasse, Grassherzoglich Sachsen - Weimarischen Hausorden der Wachsamkeit oder vom weissen Falken (Βασ. Διάταγμα της 4 Σεπτ. 1852)⁴⁸

4. 1856. Αργυρός Σταυρός των Ιπποτών του Ελληνικού Βασιλικού Τάγματος (Βασ. Διάταγμα 5 Ιουνίου 1856)⁴⁹

47 Βλ. στην ίδια συλλογή τόσο το γερμανικό έγγραφο όσο και την κοινοποίηση των ελληνικών αρχών προς τον Μουρούζη, με ημερομηνία 25 Ιουλίου 1851.

48. Βλ. στην ίδια συλλογή το Δίπλωμα, που υπογράφει ο Όθων και η έγγραφη κοινοποίησή της απονομή στον Κωνσταντίνο.

5. 1856. (Αργυρούς) Σταυρός των Ιπποτών α΄ τάξεως του Τάγματος Αξίας του Φιλίππου του Μεγαθύμου, του Μεγάλου Δουκάτου της Έσσης - Ντάρμστατ (Ritterkreuz, Verdienstorden Philipps des Gross muthigen, Grossherzogthum von Hessen - Darmstadt, Βασ. Διάταγμα 21 Αυγούστου 1856)⁵⁰

6. 1856. Χρυσούς Σταυρός του Βασιλικού Τάγματος του Λεοπόλδου μετά ξιφών, του Βελγίου (Officier de l' Ordre de Leopold, decoration militaire, Βασ. Απόφασις 14 Σεπτ. 1856)⁵¹

7 1857 (Αργυρούς) Σταυρός των Ιπποτών της δ΄ τάξεως του Τάγματος του Αγίου Βλαδιμήρου της Ρωσίας (Chevalier de l'Ordre Imperial de Saint - Vladimir, 4me classe (Βασ. Διάταγμα 16 Αυγ 1857)⁵²

8. 1862. Σταυρός των Ταξιαρχών του Οικογενειακού Τάγματος Αξίας του Δουκά Πέτρου - Φρειδερίκου - Λουδοβίκου, του Μεγάλου Δουκάτου του Ολδεμβούργου (Ehren - Comthurkreuz, Haus und Verdienst - Orden des Herzogs Peter Friedrich Ludwig, Oldenburg (Βασ. Διάταγμα 9 Οκτ. 1862)⁵³

9. 1867 Χρυσούς Σταυρός των Ιπποτών του ελληνικού Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος (Βασ. Διάταγμα 12 Φεβρ. 1876)⁵⁴

Οικογενειακός Βίος

Ο Κωνσταντίνος, σύμφωνα με το ημερολόγιο της συζύγου του Ελένης

49. Ίδια συλλογή.

50. Ίδια συλλογή.

51. Ίδια συλλογή, όπου και τα άλλα δύο συνοδευτικά του Υπουργείου Εξωτερικών και του Γενικού Προξενείου του Βελγίου στην Αθήνα.

52. Ίδια συλλογή, όπου και η γαλλική μετάφραση και το έγγραφο του βασιλιά Όθωνα που επιτρέπει στον πρίγκηπα Κ. Μ. να το δέχεται και να το φέρει. Υπογραμμίσαμε τη λέξη Πρίγκηπα, επειδή ο τίτλος αυτός, σε επίσημο έγγραφο, δεν δέχεται αμφισβήτηση για την αναγνώρισή του από τις ρωσικές αρχές. Υπάρχει περίπτωση - όπως γράφει και ο Mihail Sturdza στο βιβλίο του "Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique", Παρίσι 1983, σελ. 358 να του είχαν παραχωρήσει οι ίδιοι, δεν ξέρουμε όμως πότε.

53. Ίδια συλλογή.

54. Ίδια συλλογή, όπου και η κοινοποίηση.

απ' όπου αντλήσαμε τις ημερομηνίες γεννήσεως και θανάτου των μελών της οικογένειας, αρραβωνιάσθηκε την Ελένη Μαυρομιχάλη (κόρη του Αναστάσιου Μαυρομιχάλη και της Χρύσας Παγώνη) στις 26 Ιουνίου 1860 και τέλεσαν το γάμο τους στις 8 Ιανουαρίου 1861.

Το πρώτο τους παιδί, ο Παναγιώτης, γεννήθηκε στις 19 Νοεμβρίου 1961 και πέθανε τρεις μήνες αργότερα, στις 23 Φεβρουαρίου 1862⁵⁵

Στις 20 Μαρτίου 1863 γεννήθηκε ο Γεώργιος, που ακολούθησε τη στρατιωτική σταδιοδρομία, με μια έντονη παρουσία στην Αθηναϊκή και Παρισινή κοινωνία⁵⁶. Πέθανε στο Παρίσι στις 22 Φεβρουαρίου 1907, κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες.

Ένα χρόνο αργότερα, στις 5 Ιουνίου 1864 γεννήθηκε η Ραλλού, η οποία παντρεύτηκε τον Αλ. Μαυροκορδάτο. Πέθανε το 1944 σε ηλικία 80 χρόνων.

Στις 27 Ιουνίου 1868 γεννήθηκε η Ζωή, η οποία παντρεύτηκε τον Ιωάννη Βαλαωρίτη, Υποδιοικητή της Εθνικής Τραπέζης. Πέθανε στις 9 Φεβρουαρίου 1928.

Τέλος στις 30 Μαρτίου 1871 γεννήθηκε η Μαρία, η οποία πέθανε πολύ νέα, μόλις 15 χρονών, στις 21 Απριλίου 1886, στην Αθήνα.

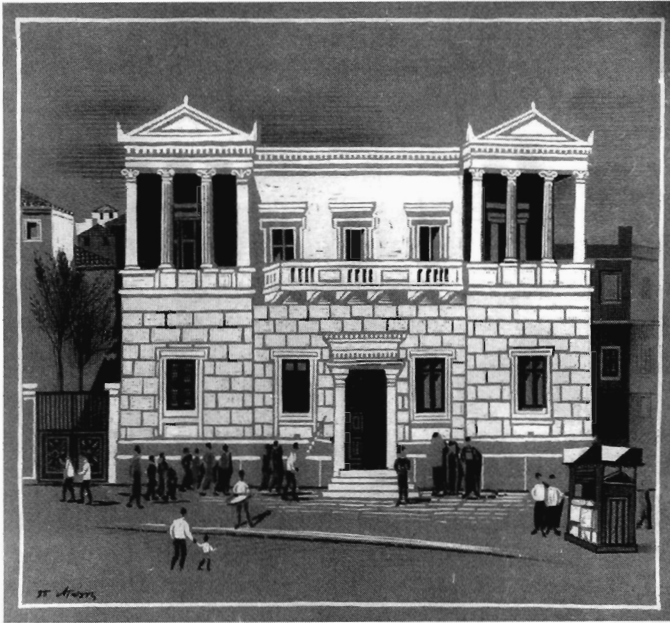
Περιουσία

Ακίνητη: Μαζί με τα δύο αδέρφια του, Αλέξανδρο και Παναγιώτη, ο Κωνσταντίνος Μ. ήταν κύριος μεγάλων εκτάσεων γης στο Ζβόρριστεα της Μολδαβίας⁵⁷, στην αριστερή όχθη του ποταμού Σιρέτ, τις οποίες στις 17 Ιουλίου 1845 μεταβίβασε σ' αυτούς έναντι 12.000 Ολλανδικών φλορινίων, που θα λάμβανε μετά από πέντε χρόνια με 600 φλορίνια τόκο το έτος⁵⁸ Ένα άλλο κτήμα που είχε ο Κωνσταντίνος Μ. στη Ρουμανία, από

55. Ο τάφος του βρίσκεται στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών βλ. Ελένη Αγγελολιάτη - Τσουγγαράκη και Δ. Τσουκλίδου - Πέννα, "Μητρών Α Νεκροταφείου Αθηνών, Α΄ Ζώνη - 1ον Τμήμα, Αθήνα 1972, σελ. 189.

56. Βλ. ένα σύντομο σκιαγράφημά του στο Marinescu, Étude... σελ. 121-122 όπου και βιβλιογραφία.

57 Υπ' αυτό το όνομα περιλαμβάνονται και άλλα κτήματα, τα οποία ο αναγνώστης βρίσκει στο Σύμφωνον διανομής της περιουσίας των τριών, που υπογράφηκε στις 10 Ιουλίου 1845 και το οποίο σώζεται στο Ιστορικό Αρχείο της Ι.Ε.Ε.Ε.

Το σπίτι του Κ. Μουρούζη στην Πλατεία Ομονοίας. 1 Σχέδιο του Τάσου. Συλλογή Ζωής Μαζαράκη Αινιάν. Φώτο Κ. Μανώλης.

κοινού με άλλα μέλη της οικογένειας, ήταν το Μοσία Μάρε, στο νομό Βραΐλας, αποτελούμενο από πέντε κωμοπόλεις. Τέσσερις απ' αυτές μοιράστηκαν όταν πέθανε η ανιψιά του Σοφία Ρώμα (το 1868), σε ισάριθμα μέρη και ένα μέρος περιήλθε στην κυριότητά του⁵⁹

Τέλος, ήταν συνιδιοκτήτης και του κτήματος Στίγκα του Νομού Βραΐλας⁶⁰

Εκτός αυτών, ο Κωνσταντίνος Μ. ήταν ιδιοκτήτης νεόχτιστης οικίας στην οδό Πειραιώς 1, στη Πλατεία Ομονοίας, η οποία κατεδαφίστηκε το 1964⁶¹

58. Ίδια συλλογή.

59. Λεπτομέρειες στο φάκελο 40 του Αρχείου Ιωάννη Βαλαωρίτη, που σώζεται στο ΕΛΙΑ, του οποίου τον Πρόεδρο Μάνο Χαριτάτο ευχαριστούμε θερμά για την παραχώρηση του αρχείου προς έρευνα. Βλ. την περιγραφή του Αρχείου στον εμπεριστατωμένο κατάλογο του Γιάννη Αντωνόπουλου.

60. Για την τύχη του μετά το 1876 βλ. στην ίδια συλλογή το φάκελο 37,

Κινητή: περιελάμβανε - όπως προκύπτει από στοιχεία που υπόκεινται στο Ιστορικό Αρχείο 55 είδη αντικειμένων έπιπλα, σερβίτσια, όπλα, κάδρα, κ.ά. καθώς και 96 τεύχη της εν Παρισίους εκδιδομένης “Επιθεωρήσεως των δύο Κόσμων”

Θάνατος

Ο Κωνσταντίνος Μουρούζης πέθανε σε ηλικία 56 ετών ύστερα από αναπνευστική εμπλοκή (πιθανώς έμφραγμα της καρδιάς), την Κυριακή 15 Φεβρουαρίου 1876, ώρα 2.μ.μ.⁶²

-
61. Το οικόπεδο έκτασης 3.652,86 τετραγωνικά μέτρων εκτιμήθηκε σε 91.300 δρχ. Το κτίριο ανεγέρθη το 1868 με αρχιτέκτονα τον Ιωάννη Γ Σέχο (1828-1901). Μικρού όγκου - διώροφο, εθεωρεί το αρχιτεκτονικό κόσμημα της Πλατείας Ομονοίας, “ανταξία κατοικία των διαγώνου ηνωμένων βλαστών δύο ηγεμονικών οίκων της Ελλάδος” όπως το χαρακτηρίζει στις 10 Ιουνίου 1920 η εφημερίδα “Έμπρός” Βλ. λεπτομέρειες στην απογραφή της περιουσίας του Κωνσταντίνου, με ημερομηνία 1η Μαρτίου 1876, που σώζεται στο Ιστορικό Αρχείο (σελ. 16) και στο πολύ πρόσφατο βιβλίο του Κώστα Χατζιώτη, Πλατεία Ομονοίας. Η καρδιά της Αθήνας, Αθήνα 1992, σελ. 85-86. Για το ίδιο σπίτι βλ. και Δημήτριος Σισιλιάνος, Παλαιαί και νέαι Αθήναι, Μέρος Δεύτερον, Αθήνα 1954, σελ. 99.
62. Ίδου, από το Ημερολόγιο της Ελένης, μια συγκινητική δικιά της μαρτυρία για τις τελευταίες μέρες του Κωνσταντίνου:
“Την 11ην Φεβρουαρίου 1876 ο αγαπητός μου Κωστάκης αδιαθετεί ελαφρά από είδος νευραλγίας εις τους βραχίονας, έως ου να έλθει η μεσημβρία οι πόνοι επαισθητώς ηύξανον, περί τας 2 Μ. Μ. αρχίζω να φοβούμαι ασθένειαν επικίνδυνον, καλώ συμβούλιον, δύσπνοια τρομερά επέρχεται και περί τας 9 το εσπέρας ο Κωστάκης εγγίζει εις το τέρμα του! Ακατανόητος συμφορά! Πλην ο Ύψιστος είχε φαίνεται αποφασίσει να παρατείνει έτι μικρόν την οδνηράν ύπαρξίν του και βοηθεία όλων των ιατρών ηγωνίσθη μέχρι της Κυριακής 15 Φεβρ. 2 ώρας Μ.Μ. Ούτω λοιπόν ο Κωστάκης, ο υγιέστατος, ο πλήρης ενεξίας και δυνάμεων, η ωραιότερα πλάσις, ο ευτυχέστερος χαρακτήρ, κατεστράφη εν διαστήματι τρεισάρων ημερών και άφησε πένθος αιώνιον και δυστυχίαν ανεπανόρθωτον εις εμέ, εις δε τα ατυχή παιδιά του σκληράν στέρησιν” Στο Ληξιαρχείο Αθηνών σώζεται η καταγραφή την Δευτέρα 16 Φεβρουαρίου του θανάτου του. Ο φερετροποιός Ξενοφών Διαμαντόπουλος δήλωσε το θάνατο του αντιπλοιάρχου Κ. Μ. εκ Βλαχίας “χθές (=15 Φεβρουαρίου) περί την 1ην ώρα μ.μ. εις την ενορία Ζωοδόχου Πηγής,... ένεκα παράλυ-

Η κηδεία του έγινε μία μέρα αργότερα. Τάφηκε στο Α νεκροταφείο Αθηνών. Επικήδειους λόγους εξεφώνησαν ο βουλευτής Τιμολέων Φιλήμων και ο πλοίαρχος Λεωνίδα Παλάσκας⁶³

ΦΛΟΡΙΝ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ
ΙΝΕ/ΕΙΕ
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΤΣΙΓΚΡΗΛΑ
Ιστορικό Αρχείο Ι.Ε.Ε.Ε.

Φωτογραφία του Κωνσταντίνου Μ. από τον Π. Μωραΐτη. Συλλογή Ζωής Μαζαράκη Αινιάν. Φώτο Κ. Μανώλης.

σις του πνευμογαστρικού νεύρου” Επίσης στο Πρωτοδικείο Αθηνών Τμήμα Διαθηκών σώζεται η διαθήκη του (με ημερομηνία 10 Ιουλίου 1871), με την οποία αφήνει κληρονόμους την σύζυγό του και τα τέκνα του.

63. Λεπτομέρειες για την κηδεία βλ. στις αθηναϊκές εφημερίδες “Εθνοφύλαξ” της 18 Φεβρουαρίου, “Στορά” της 17 Φεβρουαρίου, “Εφημερίς των συζητήσεων” της 19 Φεβρουαρίου, “Αιών” της 1ης Μαρτίου. Λίγο μετά το θάνατό του ο Αλέξανδρος Π. Μουρούζης, έστειλε στην Ελένη από το Νανσύ ένα γράμμα, όπου διαβάζουμε και τα εξής: “C’etait un homme qui a toujours fait honneur au nom qu’il portait, dont les Mourouzi seront toujours fiers et qui laisse a son fils et à nous la tâche difficile de porter ce nom aussi dignement que lui” βλ. Ιστορικό Αρχείο, φάκελος 1.

Avant le 15 Août 1837

Mon cher,

Si la véritable amitié est parfois distraite, elle n'est pas pourtant complètement oublieuse, elle ressemble beaucoup à ce retour spontané vers la divinité que l'athée éprouve en présence d'un grand danger. Dix ans se sont écoulés depuis que j'ai quitté la rue de Grenelle. Je vous ai laissé alors modeste licencié et élève d'une école qui était supprimée. J'ai parcouru des pays, j'ai habité les climats du Nord, occupé constamment de débats judiciaires, j'étais jeune et libre. Maintenant je suis presque vieux et marié. Vous de votre côté vous avez quitté le modeste logis de Mr. Lemoine pour occuper dignement la chaire brillante de Villemain et pour publier un cours d'éloquence dont on fait grand cas. Vous avez fait des progrès tandis que moi je suis resté stationnaire. Quoiqu'il en soit, j'espère bientôt avoir le plaisir de vous embrasser à Paris. En attendant je vais vous donner une preuve de la force des souvenirs. Je récapitulais dernièrement dans mon esprit mes anciennes connaissances de Paris. Je voulais y retrouver un ami véritable pour pouvoir lui confier sans crainte un dépôt précieux, le sort de mon jeune frère que j'envoie à Paris pour achever ses études. Et après un travail inutile je me suis arrêté toujours avec complaisance sur vous, le bon cher Geruzez.

Mon intention, mon cher, est de placer Constantin dans une des meilleures institutions de Paris pour qu'il finisse ses études de collège et qu'il commence à la suite son cours de droit. Vous aurez la bonté, mon cher, de mettre à cet égard sur la bonne voie mon ami Mr. Viollier qui a eu l'extrême complaisance de le conduire à Paris et je vous prie au nom de notre vieille amitié de vouloir bien vous intéresser à son sort et de le guider de vos précieux conseils. Accordez lui votre bienveillante amitié, il tâchera de s'en rendre digne. Quant à moi, si ma reconnaissance ne peut rien ajouter à l'attachement que je vous porte, je vous prie d'agréer du moins mes remerciements bien sincères et répondez moi pour que je puisse être tranquille. J'ose vous prier, mon cher, de permettre que j'expédie dorénavant en droiture à vous les fonds nécessaires pour l'éducation de Constantin, afin que vous soyez à même de contrôler sa conduite et de la redresser par vos sages conseils. Mon frère Alexandre me charge de vous écrire mille bonnes choses de sa part. Adieu.

Votre ami dévoué

/non signée/

15 Août 1837

Mon cher Démetrius,

En m'envoyant votre frère et en le confiant à mes soins vous m'avez fait un plaisir inexprimable. Votre lettre m'a rappelé le temps passé où nous passions si gaement la vie sans souci de l'avenir entre le grec et le Chisme /?/ Depuis lors vous avez voyagé et vos nouvelles m'arrivaient rarement et toujours indirectement mais elles étaient toujours favorables et je les accueillais avec plaisir Il me parait que votre séjour en Moldavie n'est que provisoire et que vous tournez les yeux vers cette belle Grèce que vous contribuerez à faire refleurir; réalisez donc votre projet et surtout prenez la route de Paris, je ne pourrais vous dire combien je serai heureux de vous revoir.

De mon côté la chance m'a été favorable, je suis presque un personnage, on vient m'écouter à la Sorbonne et des inconnus me saluent gracieusement dans la rue. Je ne m'attendais pas à cette renommée et j'en suis tout émerveillé. Ce qui me contente d'avantage c'est mon intérieur. J'ai rencontré la femme la plus aimable et la meilleure et depuis sept ans de mariage ma vie est comme une fête de famille. J'ai trois jolis enfants qu'annoncent d'heureuses dispositions et qui donnent un but à mes efforts. Je ne souhaite rien au de là de la durée de mon état présent.

Si vous étiez près de moi, j'aurais bien des choses à vous dire sur les affaires qui faisaient autrefois le sujet de nos entretiens et je suis persuadé que nous serions d'accord comme par le passé. Le temps ne vieillit pas nos amours et le changement même de position ne dénature pas notre jugement. Vous retrouverez en moi le Geruzez de 1826, comme je retrouverais mon Démetrius toujours sincère et pur, dévoué au bien et à la cause commune.

Parlons plutôt de celui que vous m'avez envoyé comme un autre vous même. Constantin a beaucoup d'intelligence et les progrès sont déjà sensibles. Seulement il est un peu impatient de savoir et il croit que quelques semaines suffisent à l'étude d'une langue. Je tâcherai de le désabuser. J'ai retrouvé Nicolo Poulo avec sa redingotte et ses bottines, je ne dis pas parfaitement conservées mais radoubées à la manière du vaisseau du Thésée, seulement elles paraissent l'être renouvelées avec du vieux pour que le chagnement ne paraisse pas. Le bonhomme a conservé

toute son originalité; c'est la même fureur musicale, la même passion philologique, la même maigreur enluminée, le même accent. La science s'est aussi bien conservée et il met un zèle extrême dans ses leçons. Il est charmé de Constantin qui le lui rend. Je le trouve moins favorable à son maître de latin qui ne manque cependant ni de zèle ni de savoir. Votre frère s'est lié avec Mr Mavrocordato qui est un homme de mérite et qui ne peut lui donner que de bons conseils. Mr. Barbet son chef d'instruction est un homme des temps antiques et d'une admirable probité; il ne nous fera point de mémoires d'apothicaire.

Je ne sais pas encore au juste ce que vous coutera l'entretien de Costaki; mais il ne dépassera certainement pas son budget de mille écus. Mr. Viollier m'a dit que vous lui destiniez cette somme. Elle est au moins suffisante, s'il pouvait suivre les cours du Collège on ferait quitte à meilleur compte, mais les maîtres particuliers de grec et de latin sont un surcroit de dépense qui s'élève à cent dix francs environs par mois. J'espère que ce surcroit ne sera que momentanément. Mr. Viollier que je vous remercie de m'avoir fait connaissance m'a paru plein de dévouement pour vous. Il doit être maintenant en Moldavie, s'il a renoncé à son projet de voyage à Naples. J'ai reçu de lui quatre cent quatre vingt quinze francs soixante quinze centimes sur lesquels je n'ai eu encore à donner que dix francs d'argent de poche pour Constantin. Mais à la fin du trimestre j'aurai à rembourser les avances de Barbet pour Nicolo et le maître de latin. Il faudra donc faire un envoi dans quelque temps. Au reste je défendrai vos intérêts comme les miens et d'ailleurs Barbet ne nous écorchera pas.

Adieu, mon cher ami, rappelez moi au souvenir d'Alexandre et faites agréer mes compliments à Madame votre mère.

Tout à vous,

E. Geruzez.

3

20 Septembre 1837

Mon cher Démétrius, la lettre qui précède ce billet est écrite depuis plus d'un mois, elle devait vous être remise par un jeune moldave qui n'a point passé; j'ai négligé de la mettre à la poste, de sorte que je suis bien en retard avec vous. Le mois qui s'est écoulé a ressemblé aux précédents,

c'est a dire que Constantin continue à travailler avec zèle au grec et au latin toujours sous la direction de Nicolo pour le grec et de Mr. Lefy pour le latin. Je viens de lui accorder un troisième maître pour les mathématiques, mais seulement pendant les vacances et pour le préparer à suivre les cours du Collège. Ce sera une dépense passagère mais qui sera fort utile parce que s'il abordait sans préparations le cours du Collège il n'en profiterait pas. L'arithmétique serait de l'algèbre pour lui, il n'en comprendrait rien. Votre frère me paraît modéré dans ses goûts; il ne dépense guère que pour les fruits ou le lait qu'il achète le matin chez le portier. Je viens de lui donner 15 francs qui lui suffiront pour un mois et même davantage. Si vous trouvez que mes libéralités soient exagérées, je les restreindrai mais il me semble qu'on peut s'en fier à lui. Il sera prudent de m'envoyer des sous prochainement parce que ce qui me reste en caisse suffira à peine à solder le prochain trimestre et les leçons qui ont été données depuis quatre mois.

Mille amitiés,

E. Geruzez.

4

20 Mai 1843

A Madame La Princesse Ralou - Mourousy

Madame,

Je crains que vous ne soyez depuis longtemps sans nouvelles de votre jeune marin; s'il s'occupe beaucoup, il écrit peu, les soins de la manoeuvre lui font négliger son écritoire. Constantin est maintenant en mer, après un séjour de plusieurs mois à Brest: l'incertitude d'un départ toujours annoncé comme prochain et toujours différé l'a empêché de venir nous voir à Paris. Enfin il est parti dans les derniers jours d'Avril à bord de la Calypso, frégate de l'état, qui va porter à la Guadeloupe la somme de cinq millions. On a rarement vu un vaisseau aussi riche. Ce voyage ne durera pas longtemps et n'offre aucun danger dans cette saison. J'ai eu de bons renseignements sur votre cher enfant qui continue de se faire aimer et estimer dans son corps. Je crois qu'après son noviciat, il sera en mesure de prendre un rang honorable dans la marine grecque.

Le séjour a Brest a été pour lui, comme il arrive toujours à terre, une occasion de dépenser de sorte qu'après avoir épuisé notre ancienne caisse,

il a fait une forte brèche aux derniers 1.500 francs que j'ai reçus pour lui. Je n'ai plus maintenant entre les mains que 550f et je ne sais pas s'il a grand chose dans ses poches; de sorte qu'au retour, il sera prudent d'avoir à notre disposition de quoi le ravitailler. Au reste, vous allez toujours au devant de ses besoins avec un empressement vraiment maternel.

Il me tarde, Madame, d'avoir de vos nouvelles non seulement pour moi, mais afin de pouvoir les transmettre au jeune voyageur qui s'occupe sans cesse de vous, quoi qu'il en donne rarement des preuves, et qui vous aime bien tendrement. Il a par dessus tout un excellent coeur et comme il possède en outre des connaissances spéciales dans un art qui en demande beaucoup, je crois qu'il soutiendra le nom honoré qu'il porte et que son avenir vous prépare des compensations au passé.

Puisque vous voulez bien prendre quelque intérêt à ma petite famille je vous dirai que la santé de Madame Geruzez est toujours un peu chancelante et qu'elle a surtout été ébranlée par la crainte de perdre notre dernier enfant qui vient d'échapper à une congestion cérébrale accompagnée de terribles convulsions. On le croyait perdu, mais Dieu a bien voulu nous épargner cette cruelle épreuve. C'est trop déjà que nous soyons encore menacés de perdre mon jeune frère qui souffre depuis plusieurs années d'une maladie jusqu'à présent incurable et qui se complique des plus fâcheux symptômes. Cette maladie l'a arrêté dans sa carrière militaire où il était déjà capitaine et où sa bonne réputation et son mérite lui annonçaient un bel avenir. Cette crainte nous déchire le coeur. Sa jeunesse, les ressources suprêmes de la nature nous laissent encore quelque faible espoir, mais les hommes de l'art sont découragés.

Nous n'avons pas de nouvelles de la bien aimable Madame Démétrius que nous espèrions voir de nouveau à Paris. Peut-être serons nous plus heureux cette année. Ce serait pour nous une bien douce surprise.

Veillez, Madame, me rappeler au bon souvenir de votre fils Alexandre et agréer de la part de toute ma famille, l'expression de notre profond respect et de notre dévouement.

E. Geruzez

17, Rue de Fleuris.

5

Frégate la Calypso ns Port au Prince (Haiti) le 23 Juin 1843

Ma chère maman,

Je profite de l'occasion qui m'est offerte par le départ d'un bâtiment de commerce pour me rappeler à vous et vous donner quelques détails sur notre voyage, qui jusqu'à présent a été parfaitement heureux.

Partis de Brest le 30 Avril après une traversée assez lente de 32 jours nous arrivâmes enfin a la Basse Terre (Guadeloupe) deux jours nous ont suffi pour remettre aux autorités de l'acolonie l'argent que nous avions pour eux. L'aspect de ce pays est excessivement pittoresque, des montagnes très hautes traversent toute l'île et rendent le paysage très beau, malheureusement ces belles montagnes contiennent des volcans en action, qui causent de temps à autre des tremblements de terre source de tant de malheurs. Nous partîmes de là pour la Martinique, et de là enfin pour St. Domingue où nous nous trouvons actuellement. Nous ignorons le temps que nous passerons dans ce pays-ci, les troubles qui existent en ce moment pourront seuls nous retenir longtemps, dans tous les cas j'ai lieu de croire que nous serons de retour à Brest pour le mois de Septembre ou d'Octobre. Avant de partir de Brest je vous ai écrit comme je vous l'avais promis dans ma dernière lettre. Il n'en est pas de même pour moi car il y a plusieurs mois que je n'ai eu aucune nouvelle de la maison. Je ne puis rien vous dire encore de positif sur ce que je deviendrai en revenant de cette campagne. J'espère cependant pouvoir venir moi-même vous embrasser, vers la fin du mois de Janvier. Si vous trouvez cette démarche raisonnable écrivez le moi, pour que je sâche à quoi m'en tenir. Embrassez de ma part Alexandre et Panayoty que j'aime tant et que je désire revoir le plus tôt possible. Je termine ma chère maman en vous promettant de vous écrire encore par la première occasion qui se présentera.

Votre tout dévoué fils

Mourousy.

6

Minerve Pirée le 5 Mai 1846

Monsieur,

En vous donnant l'ordre de cesser, suivant votre désir, vos services dans la marine française, j'éprouve le besoin de vous exprimer mes regrets

et en même temps mes remerciements pour le zèle que vous avez constamment déployé dans l'accomplissement de vos devoirs. Déjà sur le Vaisseau l'Iéna ou vous étiez embarqué sous mes ordres, j'avais pu apprécier votre aptitude et votre dévouement; depuis Monsieur le Comandant de la Minerve m'a rendu sur votre compte les témoignages les plus flatteurs et c'est avec plaisir que je vous en exprime ici ma satisfaction, persuadé que vous répondrez à la bonne opinion que vous avez laissée parmi nous lorsque vos services seront réclamés par la marine royale de Grèce.

Recevez, Monsieur, l'assurance de ma parfaite considération.

Le Contre Amiral Comm^l en Chef la station du Levant.

Turpin

Monsieur de Mourousy, Athènes.

7

Σβόρεσι 10 8βρίου 1862

Φίλτατον γεγονός

έλαβον την αγαπητήν σου επιστολήν με μεγάλην ανυπομονησίαν και συγκίνησιν, περιμένω επίσης και αύριον, ελπίζω ότι υγιαίνεις και ότι είσαι καθ' όλα ευχαριστημένη. Τας πρώτας ημέρας έπληττον πολύ, τώρα όμως ήρχισα να συνηθίζω εις την μοναξιάν. Σηκώνομαι περί τας 8, εις τας 9 ο αδελφός μου με περιμένει και παίρνομεν τον καφέν με το γάλα, εξαίσιος εις το είδος του, περί τας 12 πηγαίνομεν εις τον περιπατον ή έφιπποι ή εφ' αμάξης, εις τας 4 γευματίζομεν και περί τας 11 κοιμούμεθα, ιδού ο βίος μας. Συχνά έρχονται διάφοροι οίτινες ή διαβαίνουν ή επίτηδες έρχονται δια τον αδελφόν μου, ώστε ποτέ οι ξένοι δεν λείπουν. Η Αγγλαία με τον Δημητράκη αναχωρούν εντός 15 ημερών, με αυτόν δεν ετελείωσα τίποτε επειδή δεν είναι δυνατόν να τελειώσω τι, προς το παρόν. Αυτή έχει ένα κτήμα ιδιόν της το οποίον θέλει να πωλήσει και τότε θα λάβω και εγώ τα χρήματά μου αλλά το τοιούτον δεν ημπορεί να γίνει παρά του χρόνου. Όσον δε δια την άλλην υπόθεσιν την αποφάσισα, θεού θέλοντος καλόν γεγονός του χρόνου θα έλθομεν εδώ, αυτό απαιτεί η φρόνησις. Ο αδελφός μου εφέρθη ως προς εμέ ως καλός και φιλόξενος πατήρ και αδελφός. Πρώτον με επαρακίνησε να έλθω πλησιόν του δια ολίγα έτη και έπειτα με είπε ότι εάν νομίζω ότι δεν ημπορώ να το αποφασίσω ένεκα της οικογενείας μου ή δι'

άλλους λόγους δεν θέλω να σε βιάσω και εις αυτήν πάλιν την περίστασιν σε κάμνω χίλια φλωρία κατ' έτος τα οποία θα λαμβάνεις τακτικώς ανά 500 κάθε εξαμηνίαν, εννοείς ότι τοιουτοτρόπως μόνον εξ αυτών διπλασιάζομεν τα εισοδήματά μας και ζώμεν αξιόλογα εις τας Αθήνας, εγώ όμως φιλότατη δια πολλούς λόγους νομίζω κατάλληλον να έλθομεν πλησίον του αδελφού μου δια ολίγα έτη. Βλέπεις ότι ο καημένος ο αδελφός μου εφέρθη με ημάς όπως δεν το επεριμένομεν Περί της Ζενεΐδος δεν αποφασίσθη ακόμη τίποτε, νομίζω ότι θα την αφήσω εις την Ασπασίαν εις Κέρκυραν όπου θα περάσει τον χειμώνα. Η Αγγλαΐα αναχωρεί εντός 10 ημερών με τον Δημητράκη. Δεν, με έστειλες το γράμμα της Σοφής, το περιμένομεν δια να οδηγηθώμεν. Σε παρακαλώ να επιφορτίσεις κανέναν να κάμει ένα αποδεικτικόν εμβολιάσεως δια τον Δημητράκη και επικυρωμένο διότι το τοιούτο είναι άφευκτον δια το Λύκειον και να το στείλεις δια της Ζωΐτζας εις τον Αντωνόπουλον δια να το δώσει εις την Αγγλαΐαν. Εγώ καλή μου γεγονού πιστεύω να είμαι εις Αθήνας περί τα μέσα Νοεμβρίου, θα σε ειδοποιήσω εγκαίρως περί της ημέρας της ελεύσεώς μου. Σήμερον περιμένω να λάβω το δεύτερον γράμμα σου, ελπίζω καλόν γεγονός ότι θα με λέγεις πολλά, εδώ λαμβάνουν την Αυγήν και εξ αυτής μανθάνουν τα διατρέχοντα αλλ' αι εφημερίδες δεν έρχονται ως τα γράμματα - μέχρι τούδε δεν έχομεν Αιώνας παρά εκείνους τους οποίους ανέγνωσα εις Αθήνας, ώστε είμαι περίεργος να μάθω νεωτέρας ειδήσεις δια της επιστολής σου. Ήρχισε το θέατρον; Φωτεινή μου τι κάμνεις; Εγώ σας επιθύμησα όλους υπέρ το δέον. Εντός ολίγου συν Θεώ θα παύσει η εξορία μου. Τι κάμνει ο Δημητράκης, η πενθερά μου τα παιδιά κ.τ.λ. Ο Γεωργάκης τι απέγινε; Από τον Κωνστ. έχετε γράμματα. Δεν ημπορείτε να φαντασθείτε την αφοσίωσιν του Δημητράκη προς την μητέρα του, αλλά πάντοτε ο ίδιος. Εκείνο όμως το οποίο με ευχαριστεί είναι ότι και η μητέρα του τον αγαπά πολύ. Ευθύς όταν ομιλήσει ο Δημητράκης ή κάμει το παραμικρόν, αυτή τον κοιτάζει εις τα μάτια. Είχε δίκαιον η Ελένη λέγουσα ότι πρέπει αυτή η γυναίκα να γνωρίσει τα παιδιά της. Αγαπητή μου γεγονού να είσαι καλή και φρόνιμη και τότε από την Βιέννην θα σε φέρω πολλά πραγματάκια. Τας αδελφάς μου ασπάζομαι. Δεν πιστεύω το ζήτημα της κληρονομίας να τελειώσει τόσοσν γρήγορα επειδή είναι πολύ εμπερδευμένο. Τον Ράλλον Πασχάλην ασπάζομαι, ειμί δε ο σος φίλος και Τάκης Κ. Μουρούζης.

Υ Γ Ο Κουσουλάκος διορίσθη.

Σβόρεσι, 25 Οκτωβρίου 1862

Σήμερα μετ' ανυπομονησίας περιμένω γράμμα σου δια να μάθω τα καθέκαστα, πιθανόν περί τα τέλη αυτής της εβδομάδος αναχωρώ, Σάββατον ή την Κυριακήν. Νομίζω ότι η τιμή απαιτεί να περάσω από το Μόναχον δια να εμφανισθώ εις τον Βασιλέα, μ' όλον ότι προ τριών ετών δεν ενέκρινα ουδόλως την πορείαν των, δεν αναμειγνυόμενη εις τίποτε και είχαν καταντήσει να μη ομιλώ ποτέ μετά των Βασιλέων περί των πραγμάτων του τόπου, μ' όλον τούτο λέγω, νομίζω καθήκον μου να παρουσιασθώ ενώπιόν των σήμερα όπου ευρίσκονται εις την δυστυχίαν, έχω σκοπόν να ειπώ εις τον Βασιλέα ότι ήλθον δια (να ενν.) του προσφέρω τα Σεβάσματά μου, αλλ' ότι σκοπόν έχω να επιστρέψω εις την Ελλάδα όχι δια να έμβω εις την υπηρεσίαν, αλλά δια να μένω εις την οικογένειάν μου μη αναμειγνυόμενος εις τίποτε, προς το παρόν. Αναχωρώ από Σβόρεσι την Κυριακήν ή την Δευτέραν, καθώς και η Αγγλαία μετά του Δημητράκη και η Ζηναΐδα όλοι θα συνταξιδεύσωμεν μέχρι Κρακοβίας και εκεί μένει η Ζηναΐδα εις την θείαν μας την Πλαγινού μέχρι της επιστροφής μου εις Βιέννη εκ Μονάχου, όπου δεν πιστεύω να διαμείνω περισσότερον από τρεις ή τέσσαρας ημέρας εις Βιέννην θα έλθει η Ζηναΐδα και θα την υπάγω εις Κέρκυραν, εγώ δε εκείθεν επιστρέφω εις Αθήνας. Εκ Βιέννης θα σε γράψω την ημέραν της αφίσεώς μου εις Πειραιάν δια να ευρεθεί κάποιος εκεί προς προϋπάντησίν μου. Ευθύς όταν λάβεις την παρύσαν μου μη με γράφεις πλέον εις αυτά τα μέρη, μίαν μόνον επιστολή την οποίαν να εύρω εις Κέρκυραν. Σήμερα έστειλε ο αδελφός μου χρήματ του Σούτζου, σε στέλλω και εγώ εις το ίδιον το γρούπον (;) 100 φλωριά. Μην ανησυχείς εάν εις το διάστημα του ταξιδίου μου δεν λάβεις γράμμα, επειδή είαι δύσκολον να επιτυγχάνει τις την ημέραν της αναχωρήσεως του ατμοπλοίου εκ Τεργέστης. Δια των εφημερίδων έμαθον μερικά περιστατικά, αλλά ασυνάρτητα μέχρι τούδε. η επανάστασις εξερράγη εις Πάτρας καθώς εννόησα από μερικά τηλεγραφή ματα, που δε ευρίσκετο ο Βασιλεύς; Συγκαλούν εθνικήν συνέλευσιν και σκοπόν έχουν να ζητήσουν τον Πρίγκηπα Αλφρέδον της Αγγλίας - άμποτε να επιτύχουν τότε λαμπρόν μέλλον περιμένει την Ελλάδα. Αλλά προ παντός άλλου πρέπει να προσέξουν, μη δώσουν αφορμήν εις την Αγγλίαν να νομίσει ότι σκοπόν έχουν να διαταράξουν την ησυχίαν της Τουρκίας. Το κίνημα πρέπει προς το

παρόν να έχει όλως χαρακτηήρα εσωτερικόν, αποκτήσωμεν Βασιλέα και η επέκτασις των ορίων είναι έργον του νέου Βασιλέως, του καιρού και των περιστάσεων

Αυτή είναι η γνώμη μου ειπέ του Ζαΐμη Ποίος είναι ο υπουργός του πολέμου ο πενθερός μου ή ο Δημητράκης; Όλους σας ασπάζομαι εκ καρδιάς, φιλώ το χέρι της πενθεράς μου και ασπάζομαι την Φωτεινήν και αδελφάς μου και όλους τους συγγενείς. Τι να σας κάμω ευθύς όπου έφυγα εγώ, εσείς εκάματε τον κόσμον άνω κάτω. Πιστεύω ότι ο Δήνος (;) θα επέστρεψε καθώς και ο Γεωργάκης από Μύκονον. Σε ασπάζομαι καλόν γεγονώς ο σος Κ. Μουρούζης.

RÉSUMÉ

Constantinos Mourouzis (1821-1867)

Par Florin Marinescu

Maria Papanastasiou - Tsigrila

L'article présente la vie et l'activité de Constantin Mourouzi (1821-1876), fils du Grand Drogman homonyme, décapité en 1821 et de Ralou, née Mavrocordato.

On y analyse, à l'appui de documents souvent inédits, (provenant surtout des Archives du Musée National d'Histoire d'Athènes) la carrière de C. M. à partir de l'École Navale de Brest, jusqu'au rang de capitaine de vaisseau et sa participation à la vie économique du nouvel état grec, mais aussi à la lutte contre les Turcs.

En annexe on publie in extenso huit documents qui complètent l'esquisse biographique de C. M.

